

İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970
Zafer Aydın
İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020

Türkiye’de sınıf mücadelesinin doruğu: 15-16 Haziran işçi ayaklanması

Emre Bayır

19. yüzyıldan itibaren önce Osmanlı İmparatorluğu’nda ve ardından 100 yıllık cumhuriyet boyunca Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihinde irili ufaklı sayısız grev, direniş, eylem yer almıştır. Bunlardan bazıları o dönemki Osmanlı topraklarındaki gerçek anlamda ilk grev olan 1872 Hasköy Tersanesi grevi gibi türünün ilk örneğiyken, bazıları grev yasasını meclisten fiilî grevle geçiren Kavel grevi gibi bir büyük merhalenin aşılmasını sağlamıştır. Bazıları da Zonguldak grevi ve büyük yürüyüşü gibi kendi döneminin en çok ses getiren ve büyük eylemleridir. Fakat bir tanesi vardır ki Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihinde bir doruğu temsil eder: 15-16 Haziran işçi ayaklanması.¹

¹ Biz 15-16 Haziran için “işçi ayaklanması” demeyi uygun buluyoruz. Sebebini ise hareketin niteliğini tartıştığımız sonraki bölümlerde açıklayacağız.

İşte, tarih yazımında Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihindeki bir doruğu temsil ettiği oranda kendine yer bulamamış olan bu büyük işçi mücadelesinin hakkını verme çabasıyla Zafer Aydın tarafından kaleme alınan ve ciddi bir emek ürünü olan bir eser *İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970* başlığıyla 2020 yılında Ayrıntı Yayınları tarafından yayınlandı. Yazar Aydın, konu hakkında yazılmış sayısız kitap ve makaleyi incelemenin ötesinde, ciddi bir arşiv taraması ile o dönemde yayımlanmış gazete, dergi, tutanak, iddianamelerin incelenmesinin yanında, dönemin canlı tanıklarıyla yapılan mülakatlarla da zenginleştirdiği 900 sayfayı aşan kitabında bu büyük işçi ayaklanmasını birçok yönüyle ve derinlemesine ele almış.

Biz bu yazımızda Zafer Aydın'ın bu çalışmasının önemli ve tartışmaya açık yönlerini okurumuzla paylaşırken sadece işçi sınıfının değil, tüm cumhuriyet tarihinin en önemli ve belirleyici olaylarından olan 15-16 Haziran'ın kısa bir özetini sunacağız.

15-16 Haziran'a giden yol

Tarihte hiçbir olay başka etkenlerden bağımsız, nedensiz ve rastgele ortaya çıkmaz. Nitekim 15-16 Haziran işçi ayaklanması da böyledir. 15-16 Haziran'ın hem gerçekleşmesini hem de sonuçlarını dönemin iktisadi ve diğer toplumsal ilişkilerinin birer tezahürü olarak işçi sınıfının örgütlülük, bilinç ve militanlık düzeyi, tecrübe birikimi; işçi sınıfının müttefiki olabilecek emekçi sınıfların, gençlik hareketinin, ezilen diğer toplumsal kesimlerin durumu; karşı safta yer alan sınıfın bütünlüğü, kararlılığı ve bu sınıfın kontrolü altındaki devlet mekanizmasının hareket kapasitesi vb. etkenler bağlamında inceleyebiliriz.

Türkiye'de adım adım gelişen kapitalizm 60'lı yıllara geldiğimizde İstanbul ve Kocaeli'de ulusal sanayi üretiminin çok büyük kısmına sahiplik yapan devasa bir sanayi havzasını ortaya çıkarmıştı. 60'lı yıllarda canlı bir şekilde büyüyen sanayi, köylerden ve taşradan milyonlarca işçiyi ve ailesini sanayi şehirlerine topluyor ve çoğunlukla bu şehirlerin çeperlerinde geceden gündüze genişleyen işçi mahalleri yaratıyordu.

1961 Saraçhane Mitingi ile alanlara adımını atan Türkiye işçi sınıfı, 1963 yılındaki Kavel Grevi ile grev hakkını grev yaparak kazanıyordu. Gitgide örgütlenen ve militanlaşan işçi sınıfı Türk-İş'in patron yanlısı ve devlet güdümlü sendikacılığından kopup 1967'de DİSK'i kurmuştu. Ardından büyüyen fiilî mücadeleler 1968'de Derby'de, 1969'da Singer, Demir Döküm, Gamak'ta ve 1970'te Sungurlar ile ECA fabrikalarında işgal formunu alıyordu. Zafer Aydın her biri kuşkusuz Türkiye işçi sınıfı tarihi açısından çok önem taşıyan bu işgalleri 15-16 Haziran'a giden yolda önemli etaplar olarak kitabında detaylıca işlemiştir.²

² Zafer Aydın, *İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, s. 51-117.

Cumhuriyet gazetesi 6 Ağustos 1969

60'lı yıllar, işçi sınıfının büyüyüp serpildiği, giderek örgütlendiği ve militanlaştığı yıllar olmasının yanında diğer toplumsal katman, sınıf ve kesimler için de gitgide hareketlenen yıllardı. Dönemin sendikal işçi hareketi önderlerinin öncülüğünde 1961'de Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kuruluşu işçi sınıfının, aydınların, gençlerin ve de Kürt halkının politikada aktif bir şekilde yer almasının koşullarını sağlıyordu. Topraksız köylülerin toprak işgalleri kırdı da toplumsal mücadelelerin arttığına işaret ediyordu. TİP içerisinde örgütlenen Kürt gençleri ve aydınları düzenledikleri mitinglerle Kürt halkının haklı taleplerini meydanlara taşıyor ve gitgide daha kitlesel şekilde örgütleniyordu. Özellikle öğretmenler başta olmak üzere kamu emekçileri boykot niteliğiyle grevler yapıyordu. Yine TİP içerisinde aktif rol üstlenen ve 60'lı yılların uluslararası antiemperyalist ve devrimci rüzgarını arkasına alan gençlik 1965'te Fikir Kulüpleri Federasyonu'nu kuruyor ve ardından son sürat devrimcileşiyordu. Sonuç olarak 15-16 Haziran'a giden 60'lı yıllarda toplumsal mücadeleler

bakımından son derece hareketli bir ortam mevcuttu.

Sendikalar yasası

15-16 Haziran, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nda değişiklik öngören 1317 sayılı yasaya karşı düzenlenmiştir. Bu yasa sendikaların Türkiye çapında faaliyet sürdürebilmesi için bulunduğu işkolunda çalışan işçilerin üçte birini üye yapmasını zorunlu kılıyordu. Ayrıca konfederasyonların kurulabilmesi ve faaliyetini sürdürebilmesi için Türkiye'deki sendikalı işçilerin üçte birini üye yapması gerekiyordu. DİSK o gün bu şartları sağlamadığı için bu durum, sendikal hakların kullanımının devlet güdümlü, uzlaşmacı ve patron yanlısı bir karakter taşıyan yani ABD tipi sendikacılık yapan Türk-İş ile sınırlandırılmasından başka bir anlam taşııyordu. Bu tasarı DİSK'i fiil olarak yok etme hedefi taşıyordu. Çünkü Zafer Aydın'ın çok doğru bir şekilde vurguladığı gibi DİSK devlet katında "zararlı bir örgüt"tü; Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu'nun 24 Şubat 1967 tarihli yazısı DİSK'i tedbir alınması gereken bir "iç düşman" olarak konumlandırıyordu.³

Türk-İş cephesinde hazırlıklar daha DİSK kurulmadan önce başlamıştı. Konfederasyon içindeki muhalefetin yaydığı tedirginlikle de olsa gerek, Türk-İş yönetimi yeni bir konfederasyon kurulmasını zorlaştıracak şekilde 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını istiyordu. DİSK kurulduktan sonra 24 Ağustos 1969'da sahaya inen Türk-İş, sendikalar yasasında değişiklik talebini meydanlarda dile getiriyor ve ayrıca bu dönemde üye sendikalarında genel kurul kararları alınmıyordu. 12 Ekim'de yapılan 1969 seçimleri sonrasında Adalet Partisi hükümeti sendikalar kanununda değişikliği hükümet programına yerleştiriyordu. Bunun yanında Türk-İş kökenli beş CHP milletvekili de Türk-İş'in istediği yönde bir teklifi meclise sunmuştu.⁴ Tasarı aylar içinde şekillendikten sonra 11 Haziran günü Meclis Genel Kurulu'na gelmişti. Dönemin Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk'ün Türk-İş Genel Kurulu'nda dile getirdiği "DİSK'in çanına ot tıkayacağız" cümlesi sonunda gerçek olmak üzereydi.⁵ O kadar ki 12 Haziran günü yapılan meclis oylamasında dört milletvekili hariç tümü evet oyu vermişti. O gün CHP dâhil olmak üzere tüm burjuva partileri kanun değişikliğini desteklemişti! Artık top o dönemki Cumhuriyet Senatosu'ndaydı.

³ A.g.y., s. 119.

⁴ A.g.y., s. 125.

⁵ Kemal Sülker kendi kitabında ünlü "DİSK'in çanına ot tıkama" sözünü Çalışma Bakanı Turgut Tokar'ın (bir önceki Çalışma Bakanı) söylediğini yazar, fakat dönemin Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk'tür. Turgut Tokar ise Meclis Çalışma Komisyonu Başkanıdır. Kemal Sülker, *Türkiye'yi Şarsan İki Uzun Gün*, Ankara: V Yayınları, 1987, s. 29. Söz konusu Türk-İş kongresine Tokar ve Öztürk birlikte katılmış ve ikisi de DİSK'in tasfiye olacağı bilgisini veren konuşmalar yapmıştır. "Çanına ot tıkmak" sözünün sahibi konusundaki karışıklığın sebebi budur.

Milliyet gazetesesi 16 Mayıs 1970

DİSK'in tepkisi

Meclisteki çalışmalar son sürat ilerlerken 3 Haziran'da DİSK Yönetim Kurulu kritik bir toplantıda bir araya geliyordu. Toplantıda eylem ve koordinasyon komiteleri oluşturulması ve eylemlerin bu komiteler altında karar organlarından gelecek karar uyarınca uygulanması, ayrıca Anayasa'ya aykırı tasarımı kanunlaştırmanın doğuracağı sonuçları anlatmak için bir uyarı heyetinin oluşturulup Ankara'ya gönderilmesi kararı alınmıştı.⁶ 5 Haziran'da ise önce komisyonlar, ardından da DİSK Yönetim Kurulu yeniden toplandı ve DİSK Direniş Komitesi imzasıyla 1 saatlik genel grev kararı alındı.⁷

Ardından DİSK'e üye sendikalarda hummalı bir çalışma başlıyordu. Zafer Aydın'ın kitabında Arçelik, Auer, Profilo, Demir Döküm, Philips, Tekel fabrikaları başta olmak üzere fabrika içlerinde başlayan mücadele hazırlıklarını da dönemin işçilerinin tanıklıklarıyla aktarması epey önemli. Bir işçinin "DİSK çok kuvvetliydi, devlet gibi" sözünden de örnek verirse DİSK'in işçilerin gözündeki durumu, patronların karşısındaki örgütlü gücü ve böylece işçiler için ne kadar vazgeçilmez

⁶ Zafer Aydın, *İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970*, s.32.

⁷ A.g.y., s.212-214.

bir mevzi olduğu bu mülakatlarda anlaşılıyor.⁸

15-16 Haziran'ın öncesindeki en kritik toplantı 14 Haziran'daki Merter toplantısıydı. Lastik-İş sendikasının genel merkezindeki toplantı salonunda DİSK'e üye sendikaların fabrikalarından gelen işçilerin katılımıyla düzenlenen bu toplantı bir anlamda 15-16 Haziran'ın başlama vuruşuydu. Toplantı sonucuna göre 15 ve 16 Haziran günlerinde iş bırakma, üretimi durdurma eylemlerinin yanı sıra bölgesel yürüyüşler ve mitingler düzenlenecek ve 17 Haziran'da ise Taksim'de dev bir mitingde buluşulacaktı. Sonrasında yapılacaklar ise "tasarı geri çekilinceye kadar direnme" vurgusuyla ucu açık bırakılıyordu.⁹

Cumhuriyet gazetesesi 15 Haziran 1970

Hoş geldin 15-16 Haziran!

DİSK, Merter toplantısında aldığı karar uyarınca örgütlü olduğu fabrikalarda 15 Haziran sabahı üretimi durdurmuştu.¹⁰ İstanbul'un her iki yakası ve Kocaeli ile Gebze'deki fabrikalardaki işçiler üretimi durduruyor ve topluca sloganlar ve aji-

8 A.g.y., s. 237-257.

9 A.g.y., s. 276.

10 Aydın, 15 ve 16 Haziran gününde yaşananları 200'ü aşkın sayfa boyunca birçok mülakat ve yazılı belge ile detaylı bir şekilde anlatıyor. Biz burada kısa bir özet yaptığımız için kritik olmadıkça doğrudan sayfa numarası ile referans vermeyeceğiz. Kitabın ilgili bölümü için: A.g.y., s. 315-517.

tasyonlarla fabrikalarından çıkıp yürüyüşe başlıyordu. İstanbul Avrupa yakasında fabrikalar Topkapı, Bakırköy, Kağıthane, Levent ve Haliç'te; Avrupa yakasında E-5 yolu üzerinde Kartal, Maltepe, Pendik civarında yoğunlaşıyor Gebze ve Kocaeli hattında uzanıp gidiyordu. Birçok yerde işçiler yürürken bağımsız veya Türk-İş'e bağlı sendikalara bağlı ya da örgütsüz fabrikalardaki sınıf kardeşlerini de yürüyüşe çağırıyor ve bazılarında karşılık buluyordu. 70 bin işçi İstanbul ve Kocaeli'nde yürüyüşlerde yer almıştı.

Cumhuriyet gazetesesi 16 Haziran 1970

16 Haziran Salı günü hareket bir önceki günden daha da büyüktü. Eylem ve yürüyüşlere katılım büyük artış göstermiş 150 bine varan kişi katılım göstermişti. Sadece fabrika işçileri değil, fabrika işçilerinin aileleri, gençler, şehirlerdeki diğer yoksul emekçiler dalga dalga gelmişti. 15 Haziran'da şehrin çeperlerinde yürüyen işçiler bu sefer şehrin göbeğini hedef alıyordu.

Topkapı bölgesindeki işçiler Millet Caddesi üzerinde kadın işçilerin öncülüğünde polis ve asker barikatlarını aşıyor, tankların üzerinden atlıyor önce Beyazıt Meydanı'nı zapt ediyor ardından başka barikatları da aşır Eminönü'ne iniyordu. İstikamet Beyoğlu'nda fakat işçiler geçemesin diye önlem olarak Haliç üzerindeki Galata ve Unkapanı köprüleri açılmıştı. Levent ve Mecidiyeköy civarı da yürüyüşlere ve polisle şiddetli çatışmalara sahne olmuştu. İşçiler buralarda da 10-15

bin kişilik kortejler oluşturarak yürüyordu. Polisin silah kullandığı bu çatışmalarda yaralanan işçiler olmuştu.

Milliyet gazetesi 16 Haziran 1970

Anadolu yakasında da Gebze'den Boğaz kıyısına kadar işçi eylemleri yaşanmıştı. Bu bölgede özellikle Otosan işçileri kalabalık ve örgütlüydü. Üsküdar istikametinde yürüyen işçilerin önü iki defa polis ve yedi defa da asker barikadı ile kesilmişti. Buna rağmen işçiler Üsküdar Meydanı'na inmişti fakat İstanbul Valiliği Üsküdar-Kabataş deniz seferlerini durdurmuş bulunuyordu. En dikkat çekici ve hareketin gücünü gösteren olaylardan biri de üç işçinin gözaltına alındığı haberi üzerine bölgede bulunan işçi kolunun Kartal Emniyeti'ni basmasıydı. Emniyet binasını kısa süreliğine işgal eden işçiler binada arama yapıp gözaltında işçi olmadığına ikna olana kadar binayı terk etmemişti. Bir diğer işçi kolu da Arçelik işçilerinin öncülüğünü üstlendiği ve Gebze'den yola çıkarak E-5 üzerinden Kadıköy'e yürüyen koldu. Bu kolda bulunan işçiler "kodamanlar bizi görsün" diyerek o zaman İstanbul burjuvazisinin gözde mekânlarından olan Bağdat Caddesi'ni gözüne kestirmişti. Bu kolun önü de Suadiye civarında askeri birlikler tarafından kesilmişti fakat barikat kolayca aşılmıştı. Esas barikat Fenerbahçe Stadı'nın yakınındaki Kurbağalıdere'deki köprü üzerinde kurulmuştu ve kesin talimat alan polis ve asker burada silaha başvurdu. İşçilerin üzerine kurşunlar yağıyor ve vurulan işçiler oluyordu. Fakat Otosan

işçilerinin desteğe gelmesiyle çatışmalar büyüdü, polis kaçmak zorunda kaldı, kaçamayanlar ise dereye atıldı. İşçiler burada da galip taraftı.

Milliyet gazetesi 16 Haziran 1970

Buraya kadar anlatılanlar 16 Haziran'ın 15 Haziran'a göre niceliksel değil aynı zamanda niteliksel de bir fark taşıdığını gösteriyor. Bu sadece 16 Haziran'ın 70 bin kişinin eyleme katıldığı 15 Haziran'a kıyasla 150 bin kişinin katılması ya da eylem ve yürüyüşlerin daha geniş bir alanı kapsamasının ötesinde bir farkının olduğu anlamına gelmektedir. 15 Haziran'ın verdiği cesaret ve özgüven hem DİSK yönetimini hem de kitleleri bir adım daha ileri atmaya teşvik etmiş olmalı. İlkinde bölgesel olan yürüyüş ve eylemler 16 Haziran'da şehrin göbeğinde, can damarı olan yollarında meydana gelmiştir ve daha da önemlisi şehrin kalbi olan Taksim Meydanı'na ulaşma hedefi taşımıştır. İşçiler bir kez büyük kalabalıkları oluşturup bir çekim merkezi olduğunda kentin diğer emekçilerini, yoksullarını ve ezilenlerini de peşine takmıştır. Polis ve asker gibi devlet güçleri işçilerin karşısına birbiri ardına barikatlar kurmuş ve bunların işçiler tarafından bir bir aşılmasına engel olamamıştır. İşçiler ve silahlı güçler arasında çatışmalar çıkmasına rağmen devletin saldırı pozisyonunda değil savunma pozisyonunda olduğu gözden kaçmamalıdır. Ancak hareket bu niteliksel sıçramasına rağmen belki de en zayıf olduğu noktadan yakalanacaktı: önderlik.

16 Haziran sabahı devlet belki de tüm kademeleriyle teyakkuzdaydı. Sabahın erken saatlerinde eylemin başka bir boyuta geçme ihtimalini gözlemlememiş olma-

ları imkânsız. Sabah 11.00’de 1. Ordu Komutanlığı DİSK Genel Merkezi’ni ziyaret etmiş ve ordu komutanı Orgeneral Kemalettin Atalay’ın görüşme talebini iletmişti. DİSK adına Kemal Türkler, Kemal Sülker ve Kemal Nebioğlu 1. Ordu Karargâhı’na gitmişti. Bu görüşmede ordu komutanı DİSK yöneticilerini sıkıyönetim ilanının eli kulağında olduğunu ima ederek tutuklamakla tehdit etmişti. Ardından DİSK heyetini Vilayet binasına yönlendirmişti. İçişleri Bakanı, Emniyet Genel Müdürü, Jandarma Genel Komutanı, İstanbul Valisi, İstanbul Emniyet Müdürü ve muhtemel bir MİT mensubu DİSK heyetiyle toplantı düzenlemişti.¹¹ Toplantının içeriği DİSK heyetinin suçlanmasından ve tehdit edilmesinden ibaretti. Bu suçlamalar, tehditler ve sıkıyönetim sonrasında yaşanabilecekler muhtemelen DİSK yöneticilerini tedirgin etmiş ve hatta hareketin yarattığı etkilerin kendi tahminlerinin bile ötesinde olduğunu hissettirmiş olmalı. Üstelik bu toplantılar sırasında DİSK heyeti eylemlerdeki durumlar hakkında sağlıklı bilgiye sahip değildi ve devlet tarafından olayların şiddet içeriğine ve ölümlere dair abartılı haberlerle yanlış bilgilendirilmişti.

Valilik binasının hemen çıkışında Kemal Türkler’in ayaküstü verdiği röportaj da hareket açısından kritik önemdeydi. Konuşmasından şu parça ise önderliğin psikolojisi hakkında önemli ipuçları veriyor:

İşçi kardeşlerim! ... Anayasa’mız her türlü toplantı ve yürüyüşlerin silahsız ve saldırısız olacağını emreder. ... Ne var ki, bizim aramıza çeşitli maksatlar güden kişiler, çeşitli kılıklara bürünerek girebilirler. Hatta, kötüsü, gözbebeğimiz, şerefli Türk Ordusu’nun bir mensubuna kötü maksatla taş atabilir, tahrikler yapabilirler. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı olarak sizleri uyarıyorum.¹²

Bunun yanında yasaklanmasına rağmen yapmaya karar verdikleri 17 Haziran Taksim mitinginin de ertelendiğini, büyük ihtimalle cumartesi günü yapılacağını açıkladı. DİSK yönetiminin ön ayak olduğu ve örgütlediği hareketin boyutları kendi ufuklarının ötesine geçmişti. DİSK yönetimi hareketin iplerini zapt etmekte öyle zorlanmıştı ki, Kemal Türkler olmayan provokatörler yaratmak zorunda kalmıştı. Halbuki “provokatör” işçinin kendisiydi. Hareketin önderliğinin bu tedirginliği ve tereddüdü göstermesinin ve hatta geri vitese almasının hareketin kendisi üzerinde son derece olumsuz etki yaratacağı şüphesizdi.

Devletin sıkıyönetim ilan edeceği anlaşılıyordu ve nitekim 16 Haziran akşamı 21.00’den itibaren İstanbul ve Kocaeli’nde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim kararı üzerine demeç veren Başbakan Süleyman Demirel’in şu cümlesi de kayda değerdir: “Can ve mal emniyetine kastedilmiş, çalışma hayatı felce uğratılmış, fabrikalar, hatta evler tecavüze uğramış, devlet kuvvetlerine taş ve sopalarla, silahla saldırılmıştır. Bu olayları içine alan hadise *ayaklanma* değil de, nedir?”¹³ Demirel’in 15-16 Haziran için ayaklanma tabirini kullanması muhtemelen onu yasa dışı, gayrimeşru kılmaya çalışmasının bir ürünüdür fakat bir yönüyle de bu büyük işçi eyleminin muhtevasını ve de devlet kademesinde büyük korkuları nasıl depreştirdiğini göstermektedir.

11 A.g.y., s. 509.

12 A.g.y., s. 510.

13 A.g.y., s. 511.

16 Haziran'dan sonrası

16 Haziran'ın hemen ertesinde bu harekete burjuvazinin ve küçük burjuvazinin nasıl bir reaksiyon verdiğini izlemek son derece öğretici olabilir. Aydın'ın kitabı bu açıdan da doyurucu birçok veri sunuyor. Dönemin burjuva basınına 16 Haziran bir isyan, ihtilal girişimi olarak yansıyor. Burjuva partilerinin her biri kendi meşrebince değerlendiriyor, kimi DİSK'i "Marksçı, Leninci, komünist" bir örgüt olarak "proletarya ihtilali provası" yapmakla suçluyor, kimi ise işçilerin de haklı tarafı olduğunu ve hükümetin kışkırtıcı bir pozisyonda yer aldığını ileri sürüyordu. Burjuvazinin en büyük örgütü olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) sıkıyönetim ilan edilmesini olumlu karşılarken, yasa değişikliğinin bazı yönleriyle mutabık olmadıklarını fakat bunun yanında DİSK'in tutumunun Anayasa'ya aykırılık taşıdığını iddia ediyordu. Sağ partilerin güçlü olduğu geleneksel küçük burjuva örgütleri içinde de 15-16 Haziran'a hasmane bir tutum sergileniyordu. Esnaf ve Sanatkâr Odaları DİSK'i protesto ediyor, Türk-İş ile birlikte mehter takımı eşliğinde gösteri düzenliyordu.¹⁴

Sıkıyönetim ise işe hızlı başlıyordu. Gösteri yürüyüşleri ve toplantılar yasaklanmıştı. 20 Haziran'a gelindiğinde aralarında DİSK yöneticilerinin ve eyleme katıldığı belirlenen birçok işçinin ve gencin bulunduğu en az 150 kişi gözaltına alınmıştı.¹⁵ Gözaltındakilerin birçoğu kötü muamele ve işkenceye maruz kalmıştı. Fakat tüm bunlara rağmen 15-16 Haziran'ın artçısı niteliğinde birçok işçi eylemi ve direnişi de yaşanmıştı.

17 Haziran sabahı işçiler birçok fabrikada üretimi başlatmıyor, iş yavaşlatıyor ya da türlü pasif direniş pratikleri sergiliyordu. Patronların türlü tehditlerinin yanında bazı önemli fabrikalar zırhlı araçlarla abluka altına alınmıştı. Aydın, kitabında net bir sayı vermiyor fakat birçok fabrikadan işçinin tanıklığında bu direniş örneklerine yer vermiş.¹⁶ Örneğin dönemin en mücadeleci işçi kitlesine sahip fabrikalarından olan Sungurlar fabrikasında işçiler üretime geçmeyince asker sekiz işçiyi gözaltına almaya kalkmış fakat işçiler arkadaşlarını askere teslim etmeyince askerler eli boş şekilde fabrikadan çekilmişti. Rabak fabrikasında ise işçiler sekiz gün boyunca üretim yapmamıştı ve kayıp yevmiyelerin ödenmesi koşuluyla üretime başlamıştı. Demir Döküm fabrikası işçileri de sekiz günü aşan süre boyunca üretim yapmamış, sıkıyönetime karşı direnmiş ve hatta fabrika müdürünü tükürük yağmuruna tutmuştu. Bunların yanında yine birçok fabrikada işçiler direniş göstermiş, kayıp yevmiyelerin iadesi, işten atılanların işe dönmesi, tutuklu sendikacıların salıverilmesi gibi kazanımlarla direnişlerini noktalamıştı.¹⁷ Tüm bunlar sıkıyönetime rağmen işçilerin birlikteliğinin devam ettiğini, DİSK'in ayakta kaldığını ve ortada bir yenilginin olmadığını gösteriyor.

14 A.g.y., s. 520-529 ve 682-710.

15 A.g.y., s. 548.

16 Aslında 15-16 Haziran'a katılan fabrika sayısı kadar sonrasında direnişe devam eden ya da diğer şehirlerde destek eyleminde bulunan işyerlerinin kaç tane olduğunu bilmek de bir o kadar önemli. Bu konuda arşivlerde daha fazla çalışma yapmak 15-16 Haziran'ı ve sonrasını daha iyi anlamamıza vesile olacaktır.

17 A.g.y., s. 608-620.

“15-16 Haziran 1970” neydi?

15-16 Haziran'ı ufkuyla, biçimiyle, tözüyle bir değerlendirmeye tutmak karakteri hakkında doğru bir yargıya varmak geleceğin işçi eylemlerini, direnişlerini, mücadelelerini ve hatta devrimlerini erken bir aşamada sezebilmek, anlayabilmek için vazgeçilmez derecede önemli. Türkiye Marksistlerinin ve özellikle devrimci gençliğin Türkiye işçi hareketinin doruğunu temsil eden 15-16 Haziran'ı yakından incelemesi işçi sınıfının ve kitlelerin nasıl harekete geçtiği, işçi sınıfının halk kitlelerini nasıl peşinden sürükleyebildiği, devrimin ülkenin ufuklarına nasıl gelebildiği hakkında çok ama çok güçlü ipuçları sağlayacaktır.

15-16 Haziran için ilk söylenmesi gereken şey tesadüfen ortaya çıkmadığı ve son derece örgütlü bir eylem olduğudur. Aydın da işçi sınıfının özellikle 60'lı yıllar boyunca verdiği mücadelelerle biriken tecrübesinin ürünü olduğunu, önceki eylem ve mücadelelerin bir üst aşaması olduğunu ve sonraki yıllar için esin verici, yol gösterici olduğunu belirtiyor. 15-16 Haziran'a giden yolda işçi sınıfının grev silahını yoğun biçimde kullanması ve bunun ötesinde fabrika işgalleri gibi yasal sınırları aşan fiilî ve meşru mücadele yöntemlerinin kullanımının istisnai değil dönemi karakterize eden bir unsur olması önemlidir.¹⁸

Peki 15-16 Haziran'ın esas karakteri neydi? Aydın bizce bu soruya parçalı cevaplar veriyor ve bunları diyalektik bir biçimde birleştirip bütünsel bir sonuca ulaşmıyor ya da ulaşmaktan kaçınıyor. Aslında kitabın isminin seçimini yaparken de bundan imtina ettiğini düşünebiliriz. Toplumsal hareketleri direniş, isyan, ayaklanma, devrim vb. kategoriler altında taşıdığı özellikler, potansiyeli, ufku bakımından sınıflandırabiliriz. Yazarın kitapta 15-16 Haziran için özellikle seçilmiş bir nitelikleme kullandığına rastlamadık. Direniş demiyor, işçi ayaklanması da demiyor. Aydın, eylemin sendikal özgürlükleri ve DİSK'i savunmak üzere yapıldığından hareketle bir savunma karakteri taşıdığını, fiilî, meşru ve demokratik özellikler taşıdığını dile getiriyor.¹⁹ Yine 15-16 Haziran'ın 1961 Saraçhane mitinginden başlayan kitleselleşmenin ve 1963 Kavel greviyle başlayan fiilî ve meşru eylem çizgisinin devamı ve tepe noktası olduğunu; niteliği ve sonuçları itibarıyla sınıfın siyasal eylemi olduğunu; işçi sınıfının o zamana kadar eşine rastlanmamış en büyük sosyal isyanı olduğunu öne sürüyor. Aydın, eylemde fabrika işgallerinin yerini, sokakların, mahallelerin, kentlerin işgal edilmesinin aldığını ve diğer ezilen ve sömürülen halk kitlelerinin de eyleme katılmasıyla bu “sosyal isyan” boyutunun onu gerçekleştirenlerin maksadını da aştığını iddia ediyor. Yazarın bizce 15-16 Haziran'a dair üzerine tartışılması gereken yargısı ise şu cümlelerde yer alıyor: “İşçilerin kolektif hareketi, iktidar karşıtı tutum, düzenin sınırlarını aşan yönleriyle öz itibarıyla devrimci bir eylemdi. Ancak siyasal devrime yol açacak bir kalkışma olarak tanımlanamaz. Ne öznel ne de nesnel koşullar hareketin böyle bir noktaya evrilebilmesine uygundu.”²⁰

Aydın, 15-16 Haziran'a devrimci demesinin sebebini hareketin kolektif yapısına, iktidara karşı tutumuna ve düzenin sınırlarını aşan yönlerine dayandırıyor. Kabul,

18 A.g.y., s. 812-813.

19 A.g.y., s. 815-818.

20 A.g.y., s. 822.

bunlar zaten devrime giden yolda bir toplumsal hareketin taşınması gereken temel özelliklerden bazıları. Fakat asıl önemli olan 15-16 Haziran gibi patlayıcı, kitlesel, tarihsel önemde bir kitle hareketinin devrim ile ilişkisinin berrak bir şekilde ortaya konulmasıdır. Yani 15-16 Haziran olası bir devrime giden yolda nasıl bir işlev görebilirdi? 15-16 Haziran devrimci kitlelerle iktidar arasında bağ kurabilir miydi?

Bu noktada kendi fikrimizi açıklamadan önce direniş, isyan, ayaklanma ve devrim kavramları için kısa bir özet yapmak isteriz. İşçi sınıfı açısından direniş, hâkim sınıf olan burjuvazinin taarruzuna karşı kendi mevzilerini, örgütlerini, çıkarlarını savunma çabasıdır. Bu çaba bazen tüm bir bölgeye veya ulusa yayılacak denli büyük olabilir ya da o güne kadar kullanılmamış araçlarla radikalleşebilir. Bir fabrikada sendikalaşan işçilerin işten atılmasına karşı yürüttükleri bir mücadele de, bir fabrika işgali de veya somut bir örnek olarak Ankara'nın merkezindeki Sakarya bölgesini 72 gün boyunca işgal eden Tekel eylemi de bu kategoriye girer. Büyüklük ve radikalliğin kendisi tek başına hareketi başka bir boyuta taşımaz. İsyân ve ayaklanma ise direniş kategorisinden, belki de en çok, var olan hukuk düzeninin sınırlarının dışına taşan bir kitlesel hareket olması özelliğiyle ayrışır. İşçi sınıfının ve emekçi halkın geniş kitlelerinin haklı talepleriyle sokakları, meydanları zapt ettiği; işyerlerinde ve fabrikalarda grevlerin işgallere dönüştüğü; devlet otoritesinin kitlelerin üzerinde hâkimiyet kurmadığı bir durumdur isyan veya ayaklanma. Örneğin Gezi ile başlayan halk isyanı birçok yönüyle işte bu kategoriye uygun düşer. Devrim ise bu saydığımız uğraklardan geçerek belki sırasıyla, belki sırasız olarak onlarla büyüyen ama en nihayetinde iktidar hedefine sahip oluşuyla tüm bunlardan ayrılan harekettir. Yaşamakta olan bir büyük halk hareketinin içindeki bir odağın siyasi rejimin veya daha öte iktidarın sınıf karakterini değiştirilmesi hedefine geniş halk kitlelerini kazanması bu hareketi devrim haline getirir. Bu uğurda kazanabilir ya da kaybedebilir. Bu onun devrim olup olmadığını değil, başarılı olup olmadığını belirler. Şimdi 15-16 Haziran için bu özet ışığında fikrimizi açıklayabiliriz.

15-16 Haziran kendi örgütleyici unsurlarının planları açısından incelendiğinde ufkunun kitlesel bir sendikal direniş olduğunu burada da yazdık, Aydın da kitabında bunu birçok yerde belirtiyor. Direniş bir savunma eylemidir demiştik. Fakat 15-16 Haziran'da savunma konumuna geçen taraf devlettir.²¹ 15 Haziran ile birlikte birçok kilit fabrikada üretim durmuş, devletin tüm zorlamalarına rağmen işçiler fabrikalarına dönmemiştir. Birçok fabrika ve atölye sendikalı olmasa bile kapılarını açmış, işçilerin harekete katılmasına izin vermek zorunda kalmıştır. Otoyollar ve cadde-ler işçi seliyle dolmuştur. 16 Haziran günü şehrin çeperlerinden merkezine akan işçi kitleleri karşısında kurulan sayısız barikat dağılmış, yaşanan çatışmalarda polis güçleri kaçmış ve hatta Kurbağalıdere'nin pis sularında yüzerek paçayı kurtarmaya çalışmıştır. Devlet ülkenin en büyük şehrinin merkezindeki otoritesini işçi kitleleri karşısında büyük ölçüde kaybetmiştir. Hareketin gelişimiyle, biçiminin başka bir şeye dönüştüğünü Aydın'ın kitabında birçok veri ve olayla izlemek mümkün. 15-16 Haziran'a direniş denilemeyeceği açık. Biçimi bakımından bir kategoriye yerleştir-

²¹ 15-16 Haziran'ın bir işçi ayaklanması olduğu tezini Sungur Savran yukarıda atıfta bulunduğu-muz makalesinde etraflıca açıklıyor. Biz de burada büyük ölçüde Savran'ın bu tezine dayanıyoruz: Sungur Savran, "15-16 Haziran: Türkiye'de Proleter Devrimleri Çağının Açılışı", *Devrimci Marksizm*, no: 43, Yaz 2020, s. 89-122.

mek gerekiyor ve bu da ayaklanmaya denk düşüyor; silahsız bir ayaklanmaya. Ki silahsız bir ayaklanma oluşu da bizi bir başka sonuca götürür; devrimci bir duruma dönüşmesi durumunda bu ayaklanma, devlet aygıtı tarafından şiddet araçlarıyla bastırılmasına karşı koyabileceği gerekli araçlardan yoksundur.

İşçilerle polis arasındaki çatışmalardan bir sahne. O dönem kafalarındaki beyaz kaskları sebebiyle Fruko lakabı takılan Toplum Polisi işçilerden kaçıyor.
16 Haziran 1970

15-16 Haziran'ın devrimci önderlikten yoksun oluşu onun bir devrime dönüşmesini engelleyen en önemli öznel faktördür. Fakat Aydın'ın aksine öznel ve nesnel koşulların hareketin bir devrime dönüşmesine uygun olmadığı en azından kesin bir şekilde söylenemez. Devrimci önderlikten yoksun olmasına rağmen işçi sınıfının sadece iki şehirde olsa bile kitlesel boyutta, yanına diğer emekçi kitlelerden insanları da katarak sokakları ve meydanları zapt etmesi, devlet katında ayaklanma ve devrim alarının çalmasına sebep olmaya yetmiştir. İşçi sınıfının tüm nesnel koşulların sürükleyiciliği altında bir özne olarak toplumun devrimci şekilde dönüşmesinin ve ileriye doğru hareket etmesinin önderliğini alabilecek kapasiteye geldiğini bizce 15-16 Haziran göstermektedir. Sungur Savran'ın deyimiyle 15-16 Haziran proleter devrimleri çağının Türkiye'nin ufkunda belirlediğinin ilanıdır ve onu tarihteki önemli yerine koyan özelliği de budur.

Sonuç

15-16 Haziran işçi ayaklanması Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihinin bugüne kadar aşılammış doruğudur. 15-16 Haziran Türkiye’de ufukta proleter devriminin görünmeye başladığı tarihtir. Bir gün Türkiye’de işçi sınıfının iktidara gelebileceğini bilenlerin ve bunun için mücadele edenlerin, devrimci Marksistlerin, genç devrimcilerin toplumsal bir kalkışmanın nasıl olabileceğini, ne şartlarda devrime uzanabileceğini ya da uzanamayacağını anlaması için öğreticidir. Diyalektik somuttur. Kitlesele bir direnişin nasıl kabına sığmaz olup da başka bir biçim altında işçi sınıfının tarihsel özlemlerini, tarihsel düşmanları karşısında dile getirdiğini gösterir 15-16 Haziran.

Biz bu yazımızda 15-16 Haziran’ın hem kısa bir özetini sunmaya hem de Zafer Aydın’ın büyük bir çaba ve emek ürünü olan çalışmasının önemli ve tartışmaya açık yönlerini okuyucumuza sunmaya çalıştık. Kanaatimiz odur ki bu kitap 15-16 Haziran hakkında araştırma yapmak isteyen herkes için bir başvuru kaynağı olacaktır. Yine de 15-16 Haziran birçok yönden hâlâ araştırılmayı, anlatılmayı ve özellikle genç araştırmacıların ilgisini bekliyor.

Emperyalizme ve Siyonizme karşı Filistin Dostları

Emperyalizme ve Siyonizme Karşı Filistin Dostları 2019 yılında kurulduğundan beri Türkiye’de Siyonizm ve emperyalizme karşı mücadelesini sürdürüyor.

Siyonist İsrail’in gayrimeşruluğunu, bölgede emperyalizmin ileri karakolu rolündeki bu oluşumun yıkılmasının hem Yahudiler hem de Araplar için kurtuluşun anahtarı olduğunu, Türkiye’deki istibdad rejiminin sanıldığı aksine Filistin halkının boykot çağrısına kulak asmayıp İsrail ile işbirliğini sürdürdüğünü haykırmayı sürdürüyor. Siyonistlerin bilhassa sanat alanında kendilerini meşru gösterecek girişimlerine karşı mücadele veriyor.

Bunu yaparken, Siyonizmin yerine Yahudiliği hedef alan anti-semitik, din temelli, mezhepçi ve ırkçı yaklaşımları karşısına alıyor ve bu yaklaşımın Filistin halkına hiç bir yararı olmadığını vurguluyor.

Anti-semitik olmayan, emperyalizm ve Siyonizm karşıtı mücadeleyi sahiplenen herkesi bu mücadeleye omuz vermeye, Filistin Dostları Meclisi’nin çalışmalarına katılmaya, yayınlarını takip etmeye ve paylaşmaya çağırıyor!

filistinindostlari

filistindostlari

anchor.fm/filistin-dostlari

filistindostlari.org

friendsofpalestine.info/

Filistindostu_

friendsofpal_AR

friendsofpales_